

Ştefan Bănulescu

A MILLIOMOS KÖNYVE

Fordította
Demény Péter

BOOKART
Csíkszereda, 2011

A fordítás alapjául szolgáló kiadás:
Ștefan Bănuțescu: *Cartea de la Metopolis*,
Editura Allfa, București, 1999

Szerkesztette
Láng Zsolt

A könyv megjelenését
a Communitas Alapítvány támogatta

Munkája idején a fordítót
a Babits Mihály műfordítói ösztöndíj
támogatta

ISBN 978-606-8351-02-1

© Sultana Bănuțescu, 2011
© Bookart Kiadó, 2011
Magyar fordítás © Demény Péter, 2011

A jókedvű szomorúság regénye

Ştefan Bănulescu regénye, a *Metopolisz könyve*/A *Milliomos könyve*, kilencedik lett az *Observator cultural* című hetilap toplistáján (vö. 2001. január 3., 45–46. szám), amely a XX. század legjobb román regényeit tartalmazza. Egy ilyen ankét persze mindig szubjektív, és számos tényező befolyásolja (a nyertes Mateiu Caragiale *Óvárosi gavallérok* című regénye lett, többek között azért, mert az ifjabb Caragiale egykönyves szerzőként él a köztudatban, *Remember* című művét jóval kevesebben ismerik), mégis érdemes figyelni rá, elgondolkodni rajta.

Az értékelésre felkért írók, irodalomtörténészek és kritikusok 150 regényt soroltak fel, s ennyi között a kilencedik hely sokkal tiszteletreméltóbb, mint első hallásra-látásra tűnik. Bănulescu olyan klasszikusokat utasított maga mögé, mint Slavici vagy Eliade, s ez korántsem tréfadolog, főleg, ha meggondoljuk, mennyi ideje volt minderre egy olyan regénynek, amely 1977-ben jelent meg.

Másfelől a nyertesen is látszik, hogy a szépirodalomban a románok szeretik a közeleltileg sokat szidott balkanizmust, a féltörök-félgörög *elintézkedést*, a kavargó világot, ahol mindent lehet, és azaz, hogy *mit szabad* nem törődnek.

Az *Óvárosi gavallérok* zárt tökéletességű kisregény, A *Milliomos könyve* (ezentúl így nevezzük, egy magyar olvasó fülének jobban hangzik ez a cím) egzotikus, sokszálú nagyregény. Mateiu

Caragiale könyvének négy főszereplője van, Bănulescuénak megszámálhatatlan. Az előbbi olyan mocsokba merül, amelyről időnként ő maga is visszafogottan beszél, az utóbbi úgy tud beszámolni mindenről, hogy rálegyintünk a hibákra, a bűnökre, a szenvedélyekre és a szerelmekre egyaránt.

Miközben a fordításon dolgoztam, és az előszón gondolkodtam, Daniel Cristea-Enachenak a TVR Cultural-on közvetített műsorában láttam egy interjút Filip Floriannal, a *Kisujjak* és *A király napjai* nagysikerű írójával. A beszélgetés vége felé közeledve a műsorvezető feltette a kérdést: melyek azok a könyvek, amelyeket Florian nagyon szeret a román irodalomból. Ștefan Agopian és Mircea Cărtărescu kötetei mellett a Bănulescu regényét is megnevezte – ekkor támadt az az ötletem, megkérem, foglalná össze röviden, miért is szereti annyira. Íme, a válasza:

„Ez a regény a próza ünnepe, az elbeszélés művészetének és tudományának olyan áradása, amilyent ritkán látni, az írás egyfajta diadala a világon. Erénye nemcsak az, hogy oldalain rendkívül hitelesen és elbűvölően megjelenik és kialakul egy világ, egy ritka varázslatos világ, a dél, a fennsík, a mocsarak, a bizánci maradványok és a török szokások világa, hanem az is, hogy ebben az elbűvölő világban varázslatos szereplők születnek, olyan életrajzokkal, cselekedetekkel, gesztusokkal, mesékkel és gondolatokkal, amelyek megőrzítenek, legalábbis olvasás közben. Olyan örület ez, mint a szerelem. Amikor elmélyülsz *A Milliomos* könyvében, elkerülhetetlenül boldog vagy. Remélhet egy könyv ennél többet?”

Nem, nem remélhet, azt hiszem. Ștefan Bănulescu és „a bizánci számítás” című szép tanulmányában Ion Vartic megjegyzi, a román regényt leginkább a *csodálkozás hiánya* különbözteti meg Márquez remekművétől. José Arcadio Buendía „a valós és a képzeletbeli közötti szobában” található, míg a Milliomos már a *phantasia* szobájában él. A Milliomos semmin sem csodálkozik, mindenről *beszámol*: nem lepődik meg sem a nyitó jeleneten, Glád Tábornok érkezésén a kerékkel (sőt, ő maga nevezi el így a

szereplőt), sem a sekrestyésasszony szokásán, hogy harangozás közben teszi el a savanyúságot, sem a Vörös Kanca viselt dolga-in, sem Aram Telguran beszédmódján. Az öreg Buendía mindent lelkesen fogad, a Milliomos mindenről szárazon számot ad – ami persze csak növeli a szövegnek az olvasóra tett hatását.

Ez a tárgyilagosság rokonítja Bănulescu művét a *Sinistra kör-zettel*, amelyben szintén senki nem lepődik meg semmin, s ahol a szereplők nevét szintén másvalaki adja. Vagy inkább valami: a szereplők fölött gomolygó borzalmas, mert dermesztően hideg és személytelen hatalom (Coca Mavrodin a hatalom képviselő-je, de végül bogárrá fagyva találják meg: lejárt az ideje, valahol kétségbe vonták a létjogosultságát.) Ez a személytelen hatalom az, amely Bodor regényét kivételessé teszi, és ugyanakkor meg is különbözteti a Bănulescuétól. Hogy Glád a vörös márványt ke-resi a város alatt, hogy I. Elveszett Konstantint megtámadják a dikomésziaiak, hogy Fülöpöt, a megalázott teológust körülhur-colják-hajszolják Dikomésziától a Lovak Szigetéig mindenütt, an-nak semmi köze a hatalomhoz – olyan mindentudó és mindenek fölött álló hatalom nincs is, mint a *Sinistra körzetben*. Itt minden kavargó, a történetek nagyon érdekesek, és valami örült örvény-lésben követik egymást, olyan sebesen, hogy Maroszin Tábornok alig győzi elbeszélni őket, s a Milliomos meséje is szétrobban.

Ez a kavargás, ez az örvénylés az oka annak, hogy a szerke-zet önkényesnek tűnik; no meg természetesen a *paródia*, ami a személynevektől a helynevekig (a Német Lába!!!), a történetek-től a fordulatokig minden momentumban érzékelhető. Ilyen mesélőkedvvel és ilyen mesélnivalóval, ilyen hozzáállással az elmesélendőkhöz nem is születhet más, mint egy *jókedvű* mű, hiszen Metopolisz pusztulását egyfajta bolondos szemüvegen keresztül nézzük. Milyen tábornok az, akin a rokonai uralkod-nak?! Milyen ünnepségek azok, amelyek egy alvó sekrestyésasz-szonytól függenek?! Milyen Milliomos az, akit nem a pénze mi-att neveznek így?!

Jókedvű szomorúság? Talán így az igazabb. Aki ironikus, mindig egyedül van valamiképpen, mint a bohócok, Hamvas bohócai, a sehová-nem-tartozó Arlequinek. Vagy mint Caragiale, Ion Luca ezúttal, aki minden balkanizmust megírt, és mindentől szabad volt.

Mint ő, és mégsem úgy. Mert Bănulescu még közvetve sem ítélkezik. A történetekben, mint Filip Florian is utal rá, sok a törökösség, a pejoratív értelemben vett törökösség, a hagyjál-hogy-én-is-hagyjalak (lásd például az évüzerkedés mulatságosan-melankolikus epizódjait), de *A Milliomos könyve* nem csap le ezekre a gesztusokra és ezekre a szereplőkre: enyhe iróniával beszél róluk, és folytatja, amit elkezdett. És aminek maga sem tudja a folytatását, ezért idézi hosszan Maroszin Tábornokot.

Egy nagy mű körülveszi, sokszor hermetikusan körülzárja az íróját. Az 1926-ban született és 1998-ban meghalt Ștefan Bănulescu négy kötetet ígért (*A Milliomos könyve* valójában a tetralógia címe), amelyekből azonban ez az egy íródott meg. Következésképpen mindenki, Nicolae Manolescutól Ion Varticig és tovább *mindenki* úgy értelmezi ezt a regényt, mintha az író egész pályája, az elbeszélésektől az esszéig, errefelé tartott volna, ebben teljesedne ki. És valószínű, hogy tényleg így volt, ha nem másképp, tudat alatt, sors- vagy végzetszerűen, ahogy egy nagy író a kegyelem is segít az alkotásban. *A Milliomos könyve* nagy mű, egy jelentős alkotó elképzelte csodálatos világ, amelyben most már (igen, büszkén mondom) a magyar olvasó is elmerülhet.

Demény Péter

1. EBÉD METOPOLISZBAN

Először egy kerék érkezik

Egy júliusi napon, dél körül, egy száraz és magas ember érkezett Metopoliszba. Vörös nadrágot viselt, gallér nélküli sűrűke ingén rombuszmintázat; hosszú nyaka volt, apró fején borzas, szőke haj lobogott, kifakult sapkájának ellenzőjét a szemébe húzta. Szekérkerekét gurított maga előtt, úgy közeledett az országúton. Az úton nem járt senki, a házak kapuja zárva, a férfiak meg a nők munkában, már ahányan egyáltalán elmentek, ahánynak sikerült munkahelyet találnia valahol. A kerék az országút egyik szélétől a másikig dülöngélt, esztelen futását a száraz és hosszú nyakú ember ugrásai követték, senkit sem lepett meg a házakban és udvarokban maradók közül, mint ahogy az sem, hogy a kerék és az ember nem állt meg a kerékgyártó műhely előtt, ott a Maroszin Tábornok farmjának oldalában. Az ember már majdnem elhagyta a helységet, már látszottak a mély sáncok az országút szélén, ahogy az út kanyarodott az ortodox templom bal oldalán, amikor végre elszakadt a keréktől, elengedte, hadd guruljon, ahová csak akar. Ő meg az országút közepén maradt, s lassan elfordította apró fejét, hogy előbb a tűző naptól lángoló égre nézzen, aztán az udvarokat vegye szemügyre, a falakat, amelyek az idő morzsolta kövekből készültek, és tele voltak taplóval, az üres udvarokat, a házakat, az apró ablakokat, amelyeket belülről zsákvászonnal vagy újságpapírral óvtak a trópusi hőségtől.

A kerék tántorgott egy darabig, aztán nagyot nyekkenve neki-
ment egy távírópóznának és belezökkent a templommal szembe-
ni árokba, ahonnan poros verebek röptek ki, meg apró, szédült
sáskák.

*Akkor léptem a színre én. Egyenesen az országút közepén álldo-
gáló ismeretlen felé tartottam. Fehér színű, új, csikos nadrág volt
rajtam, és sárga ing, egyik kezem a hátam mögött, a másikkal ele-
gáns, gyöngyház berakásos és ezüstfejú sétatálcámat forgattam.
Azt kérdeztem az idegentől, miközben hol rá néztem, hol az árok-
ban fekvő kerékre:*

– Azért jöttél ide, hogy meggazdagodj?

A kerék gazdája nem válaszolt. Ott maradt az országút köze-
pén. Tekintete kerülte az enyémet, az árokban pihenő kerék felé
hunyorogott, és egyik lábáról a másikra állt; ebből világossá vált,
meztelen talpa már nehezen viseli, hogy az országút forró és he-
gyes kavicsai égessék és szúrják. Aztán vékonycsontú kezét a vö-
rös nadrág zsebébe dugta, kivett egy fából készült cigarettatár-
cát, és előhúzott belőle egy újságpapírból sodort cigarettát, majd
hagyta, hogy a szelence visszahulljon foszlányos szélű zsebébe.
Még idejében kinyújtottam a kezem a fából készült cigarettatárca
felé, és én is vettem egy cigarettát.

– Nem dohányzom – mondtam –, de elveszek egyet megismer-
kedésünk örömére.

És vigyázva a szalmakalapom pántlikája alá csúsztattam a ci-
garettát, oda, ahol még rejtőztek cigaretták, miután az újságpa-
pírra sandítottam, amelyből sodorta:

– *Universult* olvasol – mondtam az ismeretlennek –, azt hallot-
tam, hogy ez az újság csődöt mondott Luigi Cazzavillannal együtt,
de látnivaló, hogy ebben a válságban a dolgok nem egyformán áll-
nak mindenütt.

Az ember, aki kerékkel érkezett, most sem válaszolt. Ezüstfejú,
gyöngyház berakásos sétatálcámmal egy csámpás pad felé intet-
tem, amelyet a templomkerítéshez csavaroztak:

– Üljünk le!

A kerék gazdája nem mozdult, csak éppen felemelte talpát a forró kavicsokról; ugyanott maradt, az országút közepén.

Átmentem a mély sáncon, és leültem a padra, úgy, hogy az idegennel szembe kerüljek. Frissen borotvált államot a botom ezüstfejének támasztottam, és ismét elkezdtem:

– Azt kérdeztem, azért jöttél-e ide, hogy meggazdagodj. Mások is jöttek, két kerékkel is, néggyel is, és láthatod, mi lett a vége – és sétapálcámmal a házakra és az udvarokra mutattam.

A hosszúnyakú és apró fejű ember egyik kezével borzas, szőke hajába túrt, aztán még mélyebben a szemébe húzta sapkája ellenzőjét, és tovább szívta cigarettáját, anélkül, hogy közelebb jött volna hozzám.

– Igaz, ami igaz, egyetlen kerékkel még senki nem próbálkozott eddig, a földi civilizáció kezdete óta. Talán ez a titok nyitja – mondtam, egyenként megigazítottam a pántlika alatt levő cigarettákat, aztán a kalapot visszatettem a fejemre. – Engem – folytattam a beszélgetést, miközben tovább néztem az idegent, ahogy újságpapírból sodort cigarettáját szívja – engem itt *Metopoliszban Milliomosnak* szólítanak. Tisztán öltözködöm, csíkos nadrágot viselek, színes gömböcskék vannak a kerítésem oszlopain, egy márványházban lakom hat kilométerre *Metopolisztól*, amit az ott levő dombokon összeszedett márványdarabokból építettem (és a helységet körülvevő távoli dombokra mutattam, ahol semmi sem látszott, csak vastag porfelhők, amelyeket vörösre festett a dél nehéz fénye). Van egy kötőfékem, szépen kivert szögekkel és zablákkal, de lovam nincs. Szeretem megválogatni a szavaimat, amikor beszélek, nem káromkodom, nem félek a holnapi naptól, és nem dicsérem a mait, s a tegnapot nem túl gyakran gyalázom. *Milliomosnak* neveznek és ez itt *Metopoliszban* az egyetlen nem undorító csúfnév. A többi egytől egyig durva sértés, a metopolisziak ősrégi hagyománya, hogy gonosz csúfneveket adjanak, az emberek élnek, úgy járnak-kelnek, és csúfnévvel vannak megbélyegezve. Neked,

idegen, azt tanácsolom, azon légy már az első napoktól, hogy minél kevésbé ronda csúfnevet kapjál, mondjuk *Fogatlan Kerék* vagy *Hideg Kerék*, különben, ha itt maradsz, és egy rosszabbat aggatnak rád, arra leszel kárhozva, hogy tízszer olyan rosszul ítéljenek meg és gúnyoljanak, mint amilyen rossz a csúfneved. Igaz, nekem az emberek nem köszönnek, de mindig válaszolnak, ahányszor ráveszem magam, hogy egy jó napot-tal tiszteljem meg őket. Talán azt hiszed, hogy *Maroszin Tábornok farmján* találsz munkát? A Tábornok udvara tele van a rokonaival, ő maga is, bár tábornok, a rokonainak a foglya tulajdonképpen, és azok elevenen ennének meg egy idegent. A kerekedet honnan vetted?

– Az enyém – válaszolt végre az ismeretlen ellenségesen, s ismét mozgatni kezdte hosszú és vékony lábait az országút közepén, csak hogy most már végleg nem bírta tovább, túlságosan égették a kövek, és nagyon elgyötörte az utazás, elvonszolta magát a sánc széléig, és leült velem szemben.

– Mi a neved? – kérdeztem, és kikerekedett szemmel néztem száraz, repedezett talpára és lábán a piszkos ujjakra.

– Glád.

– Ez nem itteni név. *Mármáciai* vagy.

– Körülbelül odavaló vagyok.

– *Mármáciában* – mondtam – van egy nővérem, aki egy favágóhoz ment feleségül. Soha nem voltam ott, és a nővérem sem jött többé errefelé. Egyetlenegyszer írt nekem, nemrég, hogy küldjek el neki egy paplant, amire ő emlékezett, és azt hitte, még a házamban van. De a paplan története hosszú, olyan hosszú, hogy bizonyára megérted, miért nem volt már nálam, és nem tudtam elküldeni neki, amikor kérte.

– Eddig sem értettem, és most sem értek semmit – válaszolta az ember, aki kerékkel érkezett, és seszínű, sárga pillájú kék szemével a semmibe pislogott. – Nem értek semmit, és nem is akarok érteni semmit – ismételte meg dühösen. Enni szeretnék valamit.

Az ingem zsebéből keskeny dobozkát vettem elő, belőle meg néhány cukorkát, Gládnak, az idegennek is adtam, és elkezdtek szopogatni őket; egy ideig csendben maradtunk.

– Ezeket a cukorkákat – kezdtem én egy idő múlva – Maroszin Tábornok küldi nekem időről időre, s egy levelet mellékel hozzájuk: „Fogadd el rajongásom és rendíthetetlen tisztelem jeléül ezeket a cukorkákat, Milliomos.” Én megtisztítom a tábornok vadászpuskáját, és minden ősszel vadkacsára és szárcsára megyünk a *Lovak Szigetére*. A *Lovak Szigete* arra van – mondtam Gládnak, s a sétabotommal a hátam mögé böktem, valahova az ortodox templom tornyán túlra. – A *Lovak Szigetének* egyik partja nagyon messze van innen, dél felé, körülbelül *Mávrokordátosz* várossal egy magasságban – ahol a folyam kétfelé válik –, a másik meg itt, északon, *Metopolisz* előtt, ahol a folyam ágai ismét egyesülnek. És miután egyesülnek, a folyam ismét két ágra bomlik, amik újabb szigetet alkotnak, a *Hentesek Szigetét*, ahol egyfolytában juhok százait vágják le és sózzák be, hogy Törökországba és más keleti helyekre vigyék őket, ahol piláfhegyeket fogyasztanak az emberek. Az innenső oldalon vagyunk mi, vagyis *Metopolisz* városa, amelynek házai mintegy amfiteátrumot alkotnak a dombokon. A másik oldalon a *Dikomésziai Alföld* terül el. Ha át akarsz jönni az alföldre *Metopolisz* felé, a legjobb, ha a *Gyapjú Várának* gázlóit használod, sokan jönnek arra, nagy a zsivaj, ott jönnek át a juh- és kecskenyájak is, meg a bivalycsordák. Ahogy már említettem, *Metopolisz* és a *Gyapjú Vára* között a folyam közepéig húzódik a *Lovak Szigete* északi partja. Maroszin Tábornok hatalma majdnem az egész területre kiterjed, amit leírtam neked, farmok és kertészetek is vannak itt. De a *Gyapjú Várának* bérke-reskedői is a hatalmában vannak, vazallusai, hogy úgy mondjam, akárcsak a *dikomésziai* lókupecsek, akik csak akkor nem függnek tőle, amikor lovagolnak, és a galoppozás közben mindenről, még magukról is elfeledkeznek, ahogy hatalma van a juhásztorok és

a bivalycsordákat terelgető gulyások fölött is, a posztóműhelyek mezítlábas tulajdonosai és a ványolók szintén neki engedelmeskednek, ahogy a számtalan arató, hídőr, révész, az úszóhidak és a halászbárkák urai, a gázlók vigyázói és így tovább. Mindegyik tisztában van vele, hogy Maroszin Tábornok uralkodik fölötté, és egyedül a tábornok tudja, és rajta kívül senki más, csak én, hogy ő a saját rokonai rabja tulajdonképpen, akik mindenben uralkodnak és mindent fölemésztenek. Mikor vadkacsára megyünk a *Lovak Szigetére*, Maroszin Tábornok egyetlen szót sem szól, de azt szeretné, ha én viszont szünet nélkül beszélnék, amíg vele vagyok. Miatta beszélek sokkal többet, mint amennyit szeretnék. És mivel mellette meg kell válogatnom a szavaimat – olyan tábornok ő, aki királyokat ismert, aki látta Rómát, Párizst, Stockholmot –, bárki-vel is beszélek, megválogatom a szavaimat, mintha egyfolytában csak tábornokokkal diskurálnék. Számomra tehát ön is tábornok: *Glád Tábornok Mármáciából. Üdvözöllek, Glád Tábornok, Isten hozott Metopoliszban, Maroszin Tábornoktól kapott cukorkákkal tisztellek meg.* Maga Maroszin Tábornok is fogyaszt cukorkákat. Krónikus köhögés gyötri. Ezek köhögés elleni cukorkák. De jók, vitamindúsak, és főleg nyáron boldogítják a torkodat, hűsítene.

– Igen, jók – mondta Glád, az ember, aki kerékkal érkezett, és tovább szopogatta a cukorkákat.

– Most, hogy bemutatkoztam, és meséltem a környékről meg az itteniekről, minden világos és nincs értelme, hogy ezután is játszd a hülyét, már megbocsáss a kifejezésért: *Én a Milliomos vagyok, te meg, aki a kerékkal érkeztél Metopoliszba, te Glád vagy Mármáciából, nemrég szabadultál a börtönből, azért jöttél ide, hogy meggazdagodj, és hogy újrakezdd az életed, a nővérem küldött hozzám Mármáciából, ő állítja azt, hogy a nővérem lenne.* Íme, most személyesen is találkoztunk, és kinevezlek tábornoknak, s ezáltal a tudomásodra hozom, hogy nem gátollak meg semmiben, kivéve, ha megpróbálsz megfojtani.

Elhallgattam, s többé nem néztem rá. Levettem a fejemről a szalmakalapomat, egyik cigarettát a másik után húztam elő a pántlikája alól, és mindegyiket Gládnak, az idegennek adtam, aki megtöltötte velük fából készült cigarettatárcáját. Nem szoktam a pántlikám alatt cigarettákat tartani, én olyan ember vagyok, aki a kalapját is tiszteli, csak azért cselekedtem így, hogy különleges módon fogadjam, és hogy ő felismerjen engem. Levelében a „nővérem” utalt rá, hogy dohányzik: „még dohányra valója sincsen”, írta ő. Aztán ismét beszélni kezdtem az idegenhez, aki kerékkal érkezett:

– Azon az őszen Maroszin Tábornok nagyon sok vadkacsát lőtt, úgy értem, a tavalyi év őszen. Néhányukat a farmján vagy a parókián fogyasztottuk el ebédre, nem emlékszem már pontosan, mindkét helyre gyakran meghívnak. Azon a vadkacsás ebéden részt vett Maroszin Tábornok, a pópa meg én. A pópát sok boldogtalanság veszi körül, mögötte is sok van, meg előtte is, ezért aztán evés közben is sóhajtozik, és minden falat után azt mondja: „Ó, sanyarú élet.” Innen származik a csúfneve is: *Sanyarú Élet*.

Tovább beszéltem, és sokat beszéltem, s amennyire csak tudtam, vigyáztam, hogy ne bántsak meg senkit. Olykor abbahagytam a beszédet, és a vállam fölött az ortodox templom udvarába pillantottam. Végre a fűben a kerítés mögött hatalmas lábra való, lassú lépések hallatszottak. Monumentális asszony jelent meg; óriási állkapcsa volt, apró szemével enyhén kancsalított, a haját egy zsák aljával kötötte be: *a sekrestyésasszony*. Ő harangozik, és ő viseli gondját a parókiának. Elég nagy távolságra állt meg a kerítéstől, és tisztelettudóan megszólított:

– Milliomos úr, jöjjön ebédelni, őszentsége várja!

– Várj csak egy kicsit, ne menj még! – kiáltottam a hímnős teremtmény felé, aki már meg is fordult, hogy visszatérjen oda, ahonnan előjött. Elmagyaráztam Gládnak, az idegennek, hogy őszentsége a parókus pópa időnként meghív ebédre. Amikor más

nem végzi olcsóbban és jobban, én vezetem a könyvelését. Aztán a sekrestyésasszony felé: – Mondd meg öszentségének, hogy vendéget hoztam, *Glád Tábornokot Mármáciából*. Tegyél még egy terítéket az asztalra!

Glád kivette a kerekét az árokból.

Én szélesre tártam a templom kapuját.

Glád gurítani kezdte a kerekét a kapu felé. Aztán a templom udvarába lökte, a fűbe, s a kerék gurult egy darabig, aztán bezuhant valahová az elvadult, nagy és fehér virágú bodzabokrok közé. Becsuktuk a kaput, és elindultunk a templom mögött levő parókia felé.

Maroszin Tábornokot minden bizonnyal szintén meghívták ebédre.

Időről időre kihallatszott száraz köhögése.

2. A MILLIOMOS, GLÁD TÁBORNOK ÉS A VÖRÖS KANCA

Glád beöltözik a tábornoki egyenruhába

Amíg Glád, aki kerékkal érkezett, beöltözött a tábornoki egyenruhába, addig bizony hat hétnél is több telt el. Ennek az időszaknak a kezdetén *Metopoliszba* jött a „nővérem” is *Mármáciából*. A paplanról nem kérdezett többé. Özvegységre jutott, bár a férje élt még: a favágója Mármáciából Lvovba emigrált, ácsinasnak szegődött egy kaszárnnyakat és katonai istállókat karbantartó műhelyvagonba.

A „nővérem” nem kérdezősködött rólam, amikor megérkezett Metopoliszba, megmászta a templom dombját, és egyenesen a parókia melletti fészerbe ment, ahol Glád rászzerelte a kerekét egy orsóra, és azt tervezte, hogy faggyúgyertyát gyárt. Metopoliszban ugyanis a faggyú nem került majdnem semmibe. A folyam melletti negyedekben szinte egész évben látni lehetett, amint az udvarokban faggyú szárad a köteleken meg a drótokon, akár a ruha. Valami járvány tört ki a juhokon és a kecskéken az egész Dikomésziai Alföldön, sőt, még a Gyapjú Várának gázlóin is – ahová azért terelték a nyájakat, hogy Dobrudzsa felé hajtsák őket, onnan pedig Görögország és Törökország országútjai felé, hátha megsza badulnak a járványtól, és egészségben várhatják a telet – s e járvány következtében a faggyú kilójának ára néhány banira csökkent. Valósággal folyt a faggyú mindenfelől. Főleg a Hentesek Szigetéről, ahol a járvány miatt sokkal több állatot öltek le, mint

egyébként, éjjel-nappal vágta a juhokat meg a kecskéket, ezrével vágta le őket, hogy valamit mégiscsak nyerjenek a káron. De hát mit csináljon az ember ennyi faggyúval?! Az isiászt, a reumát, a nyak-, a térd- és a bokagörcsöt, a különféle hüléseket egytől egyig faggyúval kezelték Metopoliszban, a környező helységekben, és azokban is, amelyek a Dikomésziai Alföldön terültek el, hogy szabaduljanak tőle valamiképpen. Ám a faggyúmenyiség annyira megnőtt, hogy nem lehetett megkerülni a kérdést: ugyan hová dobhatták volna, hacsak a kuttyák elé nem vetik, akik viszont köztudottan nem eszik. Szappant nemigen gyártanak faggyúból: nem mos jól, és a ruháid úgy bűzlenek utána, akár egy kisépretnen akol. Valaki kipróbálta, hogy kenőcsöt készítsen belőle, olyant, amilyent a nők a bőrükre kennek, hogy szépek legyenek. De mennyit hasznosíthattak ilyen módon, amikor tudnivaló, hogy néhány gramm Szulejmán Kövéhez nem megy több, mint 50–100, legfeljebb 150 gramm faggyú? Egy gyertyagyár mégiscsak más, és Glád ügyesen kifundálta mindezt, amikor a kerekével Metopoliszba érkezett. A „nővérem” beköltözött a fészerbe Glád mellé, minden zugot kitakarított, és az üres ajtókeretbe szerzett egy régi ajtót; néhány napig egyebet sem csinált, mint sürgött-forgott, téblábolt a villanytelep melletti ócskavasak között, zsákokat tömött meg rozsdás kannákkal, konzervdobozokkal, mosdótálakkal és lyukas kazánokkal, sındarabokkal, cérnákkal és kötelekkel, és mind oda akarta hozni őket a színbe. De a sok szükséges ócskaság túlságosan nagy volt és túlságosan súlyos ahhoz, hogy elbírta volna őket. Akkor a „nővérem” – egy rókaprémes kacabajkáért, amelyet nyáron nem viselt, és később sem kellett neki (Metopoliszban az ős nem hűvös és esős, mint Mármáciában) – bizonyos időre kibérelt egy vén öszvért és egy kétkerekű kocsit egy kisebb háremnyi tatár nőtől, akiknek a férje régen eltűnt, és ők kezdtek mutatósabban öltözködni; sorra akarták viselni a kacabajkát, rögtön, ahogy véget ér a Ramadán nagybőjtje.

Szerintem Glád és a „nővérem” tőkéje a fészkerben indított vállalkozásuk kezdetén mintegy harmincnyolc lejt tett ki abban a pillanatban, amikor a Glád tábornoki egyenruhája meg kellett hogy érkezzon, ha az ócskavas árát 0,04 lejben állapítjuk meg, és a kerék kopását csak 65%-osnak vesszük. A kerékből hiányzott még egy-két küllő, ki kellett egyenesíteni a fatalpat, a kerékgagyra is tűzben edzett új gyűrűket kellett szerelni. Ha ehhez hozzászámítjuk a kezdeti faggyúmennyiséget, amely elég tetemes volt, de nevetséges áron vették meg, amelyet a „nővérem” gyűjtött össze, és csíkokban tárolt a fészker padlásán, valami léceken, amiket a Metopolisz földnyelvein és a Lovak Szigetén kikötött bárkák-ról szedett össze, és amiket átlósan helyezett el, azt mondhatjuk, hogy a teljes összeg elérte a negyvenhárom lejt. Ezt az összeget azonban adósságok terhelték; elsősorban a kerékgyártó mesternek tartoztak a tekercs kiegyenesítéséért, a gyűrűk megjavításáért, és azért, mert a kerékgagyhoz erősítette őket a mester, no meg azért, mert a régi kannákból, konzervdobozokból, a törött mosdótálakból egy körkörös hornyot készített, amit a kerék alá és az orsó köré kellett szerelni, a keréktől annak sugarával megegyező távolságra; aztán meg, ha azt a pénzt is ideszámítjuk, amibe a régi kazánok feldolgozása került, amik a faggyú olvasztásához és finomításához kellett, arra jutunk, hogy Glád és a „nővérem” mintegy ötvenhét lejes deficittel indították a faggyúgyárat, persze, amennyiben feltételezzük, hogy a kerekes nem emelte az árat a gömbölyű száz lejnyi összeg fölé. Egyelőre nem számítjuk fel a fészker bérletét, az engedély és az illetékek árát, a garancia kifizetését, az évi adó előlegét stb., stb.

Nevetséges összegek – gondolhatnánk. Semmiképpen sem. Milliók. Siker esetén minden egyes lyukas garas aranyat ér.

Jómagam huszonhét lejjel járultam hozzá Glád és a „nővérem” forgótőkéjéhez – ami egyébként nem létezett akkor. A pénzt nem kölcsönbe adtam, s negyedévenként százszázalékos profitot is hozhatott volna akár, ha a gyár nyeresége minden évharmadban

eléri az ezer lejt. (Huszonhét lejért vásárolhattam volna magamnak egy pár gigerli módra csikorgó cipőt, amilyen azoknak a hivatalnokoknak van, akik lépést tartanak a divattal, s amit egy fél évig vagy akár egy évig is hordhattam volna; ugyanennyiért felújíthattam volna a háztetőm negyedét, vagyis tehettem volna a bádoglemez helyett kétcsőrű zsombolyai cserepet.) Más hozzájárulást nem ígértem, továbbá nem avatkoztam be semmiképpen Glád faggyúgyertya-üzemének ügyébe, és semmilyen felelősséget nem vállaltam.

Nevem és személyem semmilyen módon nem szerepelt semmivel kapcsolatban a gyertyagyár létezése során, nem bukkant fel semmilyen tranzakcióban. Ami a „nővérem” és Glád újdonsült házasságát illeti, amiről voltaképpen azt sem tudom, hogy házasság volt-e valóban, és nem is érdekel (nem vált el hivatalosan a Lvovba emigrált ácsinastól), nem járultam hozzá sem erkölcsi, sem anyagi értelemben, és nem is terveztem a hozzájárulást. Gládot is, a nővéremet is a megfelelő módon és pillanatban köszöntöttem, mint akármelyik metopoliszi lakost. Azt, hogy ők soha nem fognak meglátogatni márványból épült házamban, amely az elhagyott kőbánya feletti fennsíkon terült el, nem lehetett tiltásként értelmezni. Általában senki nem látogatott meg, már csak azért sem, mert nem volt mit látnia ott, és tőlem nem kaphatott semmit, és mert nagyon nehezen juthatott fel a házamhoz, anélkül, hogy jó néhány órát el ne vesztessen, még hozzá a legnagyobb erőkifejtéssel, nem beszélve arról, hogy én senkit nem látogattam meg, és senkit nem fogadtam a metopolisziak közül, mint ahogy a Gyapjú Vára-beliek vagy a mávrokordátosziak közül sem. (Ha valakivel megbeszélhivalóm akadt, a Metopolisz kikötőjében levő Az Örmény Bodegájában találkoztunk.) Azoknak a sétáknak az alkalmával, melyek során *aláereszkedtem* a dombjaimról Metopolisz bármely része felé, számomra persze nagyon könnyű volt ennek vagy amannak a háza előtt megállni, *amenyiben az illető nagyon ragaszkodott hozzá*, és néhány udvarias

szót váltanom; ilyenkor nem vállaltam semmit, és nem vállalkoztam semmire azon felül, ami már amúgy is működött az egymás közötti kapcsolatunkban, melyek szabályait régóta leszögeztük; szokásos viselkedésemet, amely nem tért el e szabályoktól, nem változtattam meg akkor sem, amikor a fészker közelébe értem, amelybe Glád és a „nővérem” beköltözött.

Természetesen nem állhattam meg, hogy plátói tanácsokkal el ne lássam őket, de ezek minden esetben olyan tevékenységekre vonatkoztak, amelyek az én kezdeményezésemre indultak. Például. Azt mondtam Gládnak, ne koslasson Metopolisz utcáin, amíg nem kapja meg a tábornoki egyenruhát. Addig belső tevékenységre kell szorítkoznia: el ne hagyja a leendő gyertyagyárat! Mégpedig azért, nehogy szerencsétlen módon ráragadjon valamilyen borzalmas csúfnév a metopolisziak részéről, amelyik aztán egész életére nyomot hagy rajta és megbélyegzi. Metopoliszban csak a „nővérem” sétálgasson, aki régóta megkapta a csúfnévét, és semmi esély rá, hogy jobbra cserélje; már tizenhat éves korában elnevezték, négy évvel azelőtt, hogy Mármáciába ment volna a favágó után; *Vörös Kancának* nevezték vörös haja meg más egyebek miatt. A belső tevékenységen kívül Gládnak, amennyire lehetett, el kellett kerülnie, hogy túl sok szolgálatot tegyen a pópának, aki beengedte a fészkerbe; albérletet fizet majd neki, érje be ennyivel! De főleg arra hívtam fel a figyelmüket, Glád nehogy az Istenért felmásszon a toronyba a sekrestyésasszony helyébe (akit a pápa cselédként is hasznosított), és meghúzza helyette a harangot, erre nyomban rájöttek volna Metopoliszban: a sekrestyésasszony szokás szerint felviszi magával a mosni- meg a főznivalóit meg a többi teendőit, meghúzza a harangot, aztán kimos egy ruhát, megint meghúzza, megpucolja a krumplit, felvágja a murkot, és így tovább; olykor mindezt egyszerre csinálja, és mert mindkét keze tele van, a lábát a harangkötél alsó hurkába teszi, és abban a ritmusban rángatja a kötelet, ahogy a szünetek követik egymást a munkájában, és annak függvényében, hogy milyen árnyalatot kell adnia a harango-

zásnak: ünnepi istentiszteletre harangoz-e, vagy vecsernyére, haláleset történt-e, vagy keresztlő lesz, a negyvennapos gyászistentiszteletet tartják-e, vagy valami mást – olyan dolgok ezek, amelyek kizárólag őt érintik és érdeklik.

Ami most már Glád feladatait illeti, amelyekben azon a bizonyos ebéden állapodtak meg Maroszin Tábornokkal, rögtön aztán, hogy Metopoliszba érkezett, ezek megóvták attól, hogy túlságosan is a helybeliek szeme előtt legyen, mert maga Maroszin is helyeselte, sőt, utasításba adta: minden munkálatot, amit Gládnak néhány hét alatt el kellett végeznie a farmon – amilyen a víztorony és a szűrők megjavítása, a farm csatornáinak megtisztítása, a betonból készült, a folyam partján elterülő kertek pontonhídjai alatti szívócsövek kicserélése, ami egyébként valósággal bűvári munkát igényelt, hiszen a víz alatt kellett végezni – ezeket tehát éjszaka művelje, egy zseblámpa vagy a kerti lámpa fényénél, és teljesen egyedül, senki ne kísérje el, kivéve a „nővére-met”, a Vörös Kancát. Maroszin Tábornok nem akarta, hogy más munkavállalók siralmainak tegye ki magát, akik ebben a nyomorúságos szárazságban szintén munkát keresni zsúfolódtak a kapuja elé; ő kizárólag rokonokat fogadott fel a farm munkálatainak elvégzésére, és csupán ideiglenesen vette fel Gládot (aki hegyi ember léteire több mesterséget ismert, afféle ezermester volt); csak ideiglenesen használta Gládot, de semmiképpen sem napvilágnál. Nem szólva arról, hogy Glád, bár alig ismerték Metopoliszban, mégiscsak nemrég szabadult egy mármáciai börtönből, rovott múltú ember volt tehát, aki újra szeretne volna kezdeni az életét. Egy időre azonban el kellett rejtőznie az emberek tekintete elől. Ebben az értelemben tehát plátói tanácsom olyan konkrét tényekre vonatkozott, amelyeket maga Glád vállalt, nem én vállaltattam őket vele, úgyhogy jó néhány hétig nem tért el az előírt programtól: napközben folyamatosan a fészerben dolgozott, a faggyúgyertyagyár beindításán; éjszaka pedig Maroszin Tábornok farmján, azokban az órákban, amikor a Tábornok előírta neki, lámpafény-

nél. Ezekben a hetekben a Vörös Kanca Glád helyett szaladgált Metopolisz-szerte ócskavasért és faggyúért meg más egyebekért a Lovak Szigetére, a Gyapjú Várába és máshová; meg aztán, neki kellett megjavíttatnia a kerekeket a kerekesnél, takarítania a pópa parókiáján és Maroszin Tábornok Nyári pavilonjában – törte a fejét, és vesződött eleget.

Glád semmiben sem tért el Maroszin Tábornok előírásaitól, egyetlenegyszer vállalta el mégis, hogy felmenjen a harangtoronyba, augusztus 14-én, amikor a sekrestyésasszony (akit a helybeliek Notre-Dame-nak neveztek) felvitte ugyan a zöldséges ládát, hogy eltegye az év első savanyúságait, mégsem tudott egyszerre mindkét dologgal foglalkozni, és segítségül hívta Gládot, aki egyetlen feltételt szabott: csak akkor húzza a harangot, amikor a sekrestyésasszony szól neki, „most” vagy „még egyszer” vagy „három hosszút és két rövidet”, ahogy azt a zöldség üvegekbe tévése utáni szünetek megengedték; mert a metopolisziak tudták, hogy az évnek abban az időszakában a sekrestyésasszony mindig savanyúságot készített ott, a harangtorony pódiumán, húsz befőttesüvegbe tette el a zöldséget; tudták azt is, hogy emiatt a harangütések tizenkét sorozatba kell rendeződjenek, vagyis tíz sorozat a befőttesüvegek között, egy sorozat az üvegek megtöltése előtt, egy pedig legvégül, miután viaszosvászonnal lekötötte az utolsó üveg száját is.

A munkás hetek megszakítatlan folyamának végén, amelyek rendjét Glád szigorúan betartotta, a fészkerbeli gyertyagyár be volt rendezve: a kereket megjavíttatta, és vízszintesen az acélorsóra szerelte, nikkelezett kárpitosszegek csillogtak a kerék teljes alsó kerületén; minden szegen egyenlő hosszúságú zsinegek lógtak; a kerék a legkisebb érintésre is forogni kezdett, még ha csak egy gyerekek érte el, akkor is, és a cernabojtoknak köszönhetően könnyen forgatható is volt az alája szerelt körkörös horonyban. A megszilárdult faggyúval megtöltött nagy kazánok – a faggyút ismételt főzéssel és színező hatású, jó illatú növényi keverékkel finomította

a Vörös Kanca – a fészker hátsó falánál sorakoztak. Az egyik kazánt már a háromlábú állványra helyezték, közel a kerékhez. A fát is előkészítették, keskeny nyalábokban állt a műhelyben, bármikor meggyújthatták a tüzet az éppen működő kazán alatt. A kerék fölé szerelt öntőibrikék a legszigorúbb rendszerességgel önthették a forró faggyút, a faggyú meg a csatornahálózatot keresztül a zsinegek irányába folyhatott. Még a két hatalmas, kiélesített olót is előkészítették, kézügyben voltak, az egyik Gládnak, a másik a Vörös Kancának, bármelyik pillanatban vághatták a gyertyákat, amikor ezek összeálltak a forró faggyúból a kerék alatt.

A farmon végzett munkát is szinte óramű pontossággal fejezték be: nem kellett több gyötrelmes éjszakát ott tölteni.

Glád ott ült egy farakáson egy tükör előtt, amelyet a fészker bal oldalán levő ablakkerethez erősítettek, majdnem anyaszült meztelenül, lefogyva, görbén; kilátszottak a bordái, a lapockáit szétnyűtte a munka, ott ült, és beesett, sápadt arcáról vigyázva borotválta a szőke, ritkás szőrt. A rabság véget ért.

A kényszermunka utáni napon Vörös Kanca már korán reggel elindult Maroszin Tábornok farmjára, hogy végre elhozza azt a valamit, ami megmenti Gládot egy borzalmas csúfnévtől. Mert végre eljött az a perc, amikor Glád előbújik, megjelenik Metopolisz utcáin, köszön, és fogadják a köszönését, vagy ellenkezőleg, keresztülnéznek rajta.

A Vörös Kanca dél körül tért vissza, egy nagy csomaggal a hóna alatt lépett be a fészker ajtaján. Maroszin betartotta a szavát. A Vörös Kanca nevetett, és a tenyerével a csomag kartonját ütögette. Glád nem fordította felé a fejét, folytatta a borotválkozást, csak a könyökével intett a vörös nadrág, a gallér nélküli szürke, rombuszmintás ing és a kifakult sapka felé – mindhárom a fészker egyik sarkában állt összegyűrve, a gesztus azt jelentette, „vidd őket, és vigyázz, mit csinálsz velük”. A Vörös Kanca óvatosan letette a csomagot a gyertyagyár vízszintesen álló kerekének tekerésére. A fészker sarkába ment, elvette a régi öltözetet, amellyel Glád

Metopoliszba érkezett, amikor a kereket görgette, szétgöngyölte, és figyelmesen összehajtogatta újra, becsomagolta egy már előkészített tiszta csomagolópapírba, amelyet a keblében őrzött, aztán egy zsákba tette. Később nekem adta azt a zsákot a régi ruhákkal; én küldtem neki majd' két hónappal korábban, amikor arra várt, hogy Glád kijöjjön a börtönből, amennyire csak lehetett, tisztességesen akarta felöltöztetni; már akkor is kopott ócskaságok voltak, egy mávrokordatoszi ruhakereskedőtől vásároltam őket, cserébe egy szintoly régi paplant adtam, és még egy kevés pénzt is kaptam, amit Glád és a Vörös Kanca útiköltségre költöttek, amikor Mármáciából ide jöttek.

Miután befejezte a borotválkozást, Glád néhányszor talán megpaskolta frissen mosott arcát száraz ujjával, hogy lássa, sima-e.

Aztán megkérte a Vörös Kancát, bontsa ki a Maroszintól hozott csomagot.

A Vörös Kanca remegő kézzel, sietve bontotta ki a szalagot, amely hirtelen kibomlott, a karton lehullott, és egy teljes, khaki-színű tábornoki egyenruha került elő, eléggé használt állapotban, de meglehetősen apró zsrpecsétekkel... Egy testre szabott tunika, négy begombolható zseb, a vállán sötétkhaki és még el nem színeződött árnyékkal, ahol valaha a tábornoki vállrojtok voltak; előkerült továbbá egy hosszú és egyenes nadrág, amelyből vigyázva kivették a vörös paszomány széles stráffait, de amelyben még megmaradtak azoknak a fenséges függőleges vonalaknak a pontos nyomai; aztán egy pár hegyes, gumiszalagos cipő, egy pár zokni, egy szürke, kopott selyeming, amelynek a gallérja azonban egészben volt, és a gombjai rozettaformájúak és császárvörösek; egy fényes fekete nyakkendő, négyszögű csomóra kötve.

Glád megfésülködött, és lassú mozdulatokkal elkezdett öltözködni.

Olyan magas lehetett, mint Maroszin Tábornok, de vékonyabb volt, mint ő. Hosszú nyaka, sima, választékkal elválasztott haja, a semmibe néző, fakó kék szeme olyan eleganciát kölcsönzött neki

a tábornoki egyenruhában, amilyent nem is sejtett volna senki. Hosszú, vékony lába, amely könnyedén hajlott, még rugalmasabbá és karcsúbbá vált a remekül szabott nadrágban.

A tábornoki ruhába öltözött Glád tett néhány lépést a fészerben a gyertyagyára körül, könnyedén megérintette a tenyerével a kerék fénylő tekercsét, amitől az finoman forogni kezdett a zsinegek játékos hórája következtében.

A Vörös Kanca, aki a fáradtságtól majdnem leroskadt a fészer homokjára, ahogy ott ült a maga nagy és lomha testével, és a lábát maga alá húzta, széles hátával egy faggyúkazánnak támaszkodott, úgy nézte Gládot. De túlságosan is elgyötörte a fáradtság, erős és napégette nyaka a hátára csuklott, feje a vállára, és a Vörös Kanca elaludt, így, tágra nyitott szemmel, álmában is Glád mozgását figyelve, aki a gyertyagyár körül lépkedett tábornoki egyenruhában.

Aznap este Glád először sétált ki Metopolisz utcáira, elköltött néhány lejt Az Örmény Bodegájában, elcsónakázott a Gyapjú Varáig és vissza.

Amikor késő éjszaka visszatért a parókia melletti fészerbe, Glád végre megkapta a csúfnevét, amelyet én, a Milliomos, úgy készítettem elő, úgy számítottam ki, hogy semmiképpen sem kaphatott mást: a metopolisziak így nevezték el diadalának első napján, amikor majdnem két hónapnyi rabszolgamunka után kiment az utcára a Maroszintól kapott ruhában: GLÁD TÁBORNOK.

TARTALOMJEGYZÉK

Demény Péter:	
<i>A jókedvű szomorúság regénye</i>	5
1. Ebéd Metopoliszban	11
2. A Milliomos, Glád Tábornok és a Vörös Kanca	19
3. Az Örmény Bodegája	29
4. A Milliomos motoros hajtánya	35
5. Metopolisz térképe egy az egyben	41
6. Megint Az Örmény Bodegájáról	55
7. A Vörös Kanca és az első hó	71
8. Királyi boldogtalanság	109
9. A Gyapjú Vára látképe	131
10. A Világ Búnei	203
11. Új hírek a Tábornok Pavilonjában	245

A kiadásért felel a Bookart Kiadó igazgatója
Megjelent 22½ terjedelemben Minion betűtípussal szedve
Korrektor Mihály Emőke
Tördelő Csomortáni Hunor
Műszaki vezető Császár Csilla
Készült a csíkszeredai Alutus Rt. nyomdájában
Felelős vezető Hajdú Áron igazgató